

Sławomir Zabraniak

"Monografia Gminy Osjaków", Jan Książek (red.), Wieluń 2012 : [recenzja]

Rocznik Wieluński 12, 184-188

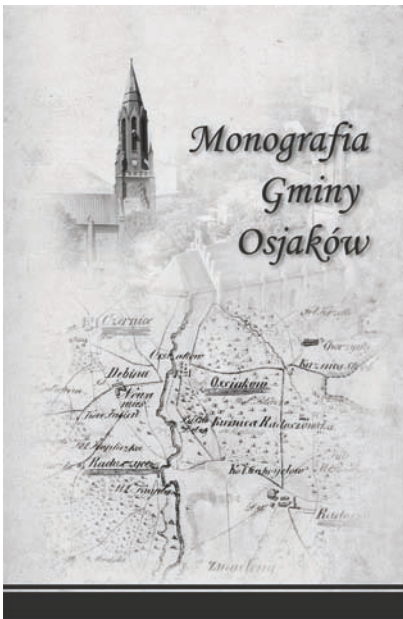
2012

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

Ks. Sławomir Zabraniak
(Uniwersytet Rzeszowski)

MONOGRAFIA GMINY OSJAKÓW, POD RED. JANA KSIĄŻKA,
WIELUŃ 2012, SS. 819

Rok 2012 obfitował w cenne inicjatywy i publikacje traktujące o historii Wielunia i dawnej ziemi wieluńskiej. Jedną z nich jest bardzo obszerna, bo liczące sobie 819 stron, dzieło zatytułowane *Monografia Gminy Osjaków*. Wpisuje się ono w cały szereg monografii obejmujących dzieje gmin i miejscowości z obszaru historycznej ziemi wieluńskiej¹. Pomysłodawcą serii monografii gmin i redaktorem dwóch zbiorowych opracowań jest prof. Tadeusz Olejnik, prezes Wieluńskiego Towarzystwa Naukowego.

Inicjatywę przygotowania monografii gminy osjakowskiej podjęli jej radni w minionym dziesięcioleciu. Dzięki ich zaangażowaniu doszło nie tylko do zebrania licznego grona autorów, ale także wydania opracowania wielkoaspektowo ujmującego historię Osjakowa i okolicznych miejscowości.

¹ *Nad górną Prosną. Monografia Praszki*, red. T. Krzemiński, Łódź 1999; *Monografia Gminy Mokrsko*, red. T. Olejnik, Wieluń 2004; *Monografia Gminy Ostrówek*, red. T. Olejnik, Wieluń 2006; *Sześć wieków Lututowa. Studia i materiały*, red. T. Olejnik, Wieluń 2007; *Monografia Gminy Czarnożyły*, red. Z. Włodarczyk, Czarnożyły 2009; *Wieluń. Dzieje miasta do 1792 roku*, red. A. Szymczak, Łódź–Wieluń 2011; T. Olejnik, *Wieluń. Dzieje miasta 1793–1945*, Łódź–Wieluń 2008.

Nie tylko ocala ona od zapomnienia, jak zaznaczył w przedmowie Wójt Gminy Osjaków, Jarosław Trojan, mniej lub bardziej spektakularne wydarzenia historyczne, nie tylko informuje o dorobku kulturalnym gminy, nie tylko traktuje o tradycjach ludowych ziemi wieluńskiej, nie tylko uwydatnia biografie najwybitniejszych synów tej ziemi, ale także stanowi nieocenioną, bo rzetelną i uporządkowaną, bazę informacji o dawnej i współczesnej gminie Osjaków².

Redaktorowi Janowi Książkowi, pełniącemu także funkcję dyrektora Muzeum Ziemi Wieluńskiej w Wieluniu, udało się zgromadzić fachowe grono autorów, którzy opracowali poszczególne rozdziały monografii. Całość opracowania, poza oczywiście *Przedmową* i *Wstępem* oraz obszernym, imponującym wręcz *Indeksem osobowym*, obejmującym 4,6 tys. nazwisk, składa się z 17 rozdziałów. Można w niej wyszczególnić dwie większe części. Pierwszą stanowią dzieje obszaru gminy Osjaków od czasów prehistorycznych do współczesności z uwzględnieniem środowiska geograficzno-przyrodniczego (rozdziały I–XII). Kolejna część obejmuje szeroko rozumianą spuściznę duchową i materialną mieszkańców z uwzględnieniem ich wkładu w kulturę Polski poprzez nazewnictwo, język, zwyczaje i tradycje oraz zabytki (rozdziały XIII–XVII).

Autorka pierwszego rozdziału, Anna Dura-Gędek, opracowała problematykę środowiska geograficzno-przyrodniczego badanego obszaru (ss. 9–48). Omówiła obszernie położenie, budowę geologiczną, ukształtowanie powierzchni, pokrywę glebową, klimat, wody powierzchniowe i podziemne, szatę roślinną i świat zwierzęcy oraz atrakcyjność terenu gminy pod względem turystycznym. Liczne ryciny, tabele, wykresy i fotografie czynią tekst bardziej zrozumiałym i przystępnym dla przeciętnego czytelnika. Krótkie zakończenie, będące w istocie podsumowaniem, ułatwia zrozumienie złożonego i dla niezorientowanych trudnego zagadnienia i hermetycznej terminologii.

Bogusław Abramek, długoletni dyrektor Muzeum Ziemi Wieluńskiej, jako archeolog przedstawił pradzieje gminy Osjaków (ss. 49–104). Na jej obszarze przeprowadzono badania wykopaliskowe w sześciu miejscowościach. Ujawniły one ślady osadnictwa od schyłkowego paleolitu (ok. 12000–8000 lat przed nar. Chr.) aż do okresu wczesnego średniowiecza (VII w. –1250 po nar. Chr.). Zamieszczony wykaz pradziejowych stanowisk archeologicznych i rysunki zabytków z nich pochodzących bardzo ułatwiają zrozumienie prezentowanej treści.

Kolejny rozdział autorstwa ks. Jana Związka wprowadza czytelnika w tematykę kościelnej przeszłości terenu gminy Osjaków (ss. 105–142). Ten wybitny znawca dziejów ziemi wieluńskiej obszernie omówił znaczenie różnych instytucji kościelnych w życiu mieszkańców. Istotną rolę odgrywała parafia i jej agendy. Ciekawie także ukazał proces zagęszczania sieci parafialnej na tym obszarze i rozwój duszpasterstwa. Zamieszczone biogramy osjakowskich proboszczów od 1925 r. przypominają sylwetki księży, którzy wywarli znaczący wpływ na życie mieszkańców.

² J. Trojan, *Przedmowa*, [w:] *Monografia Gminy Osjaków*, red. J. Książek, Wieluń 2012, s. 5.

Dzieje Osjakowa i okolicznych wsi do połowy XVI w. opracował Tadeusz Nowak w kolejnym rozdziale (ss. 143–181). Autor ukazał przynależność administracyjno-polityczną tego obszaru, czas powstawania osad, ich właściciele i życie mieszkańców. Omówił także stosunki demograficzne, strukturę społeczną, różne instytucje i ówczesne stosunki kościelne. Zamieszczony wykres ujmujący powiązania rodzinne właścicieli Osjakowa w tym czasie pomaga zrozumieć prezentowaną treść.

Piąty rozdział monografii poświęcono historii obszaru gminy Osjaków od połowy XVI w. do 1793 r. (ss. 183–208). Jego autor, Zbigniew Szczerbik, omówił pokrótce losy Osjakowa i okolicznych miejscowości oraz ich mieszkańców doświadczanych pobytami różnych wojsk, zwłaszcza w okresie *potopu szwedzkiego*, wojny północnej (1700–1721), wojen śląskich (1740–1745), wojny siedmioletniej (1756–1763) a potem konfederacji barskiej. Przybliżył sylwetki właścicieli poszczególnych miejscowości w tym okresie, strukturę społeczną ludności i jej powinności feudalne, zaludnienie, gospodarkę i dzieje szkolnictwa. Zamieszczone w tekście tabele dają ogólny obraz zachodzących przemian.

Dzieje Osjakowa i okolicznych miejscowości w dobie Prus Południowych i Księstwa Warszawskiego (1793–1814) wyszły spod pióra Zdzisława Włodarczyka (ss. 209–231). Autor, znawca tegoż okresu, przedstawił przynależność polityczną i administracyjną tego terenu oraz mieszkańców i ich zajęcia. Zamieścił także ciekawą informację o ziemniakach, które w tym czasie z rośliny ogrodowej stawały się rośliną uprawianą na polach na dużo większą niż wcześniej skalę i zaczęto je wykorzystywać jako pożywienie i surowiec w gorzelnictwie (s. 227–228).

W siódmym rozdziale Robert Adamek przybliżył dzieje Osjakowa i okolicznych miejscowości w latach 1815–1914 (ss. 233–308). Obszar dzisiejszej gminy Osjaków był w tym okresie częścią Królestwa Polskiego, utworzonego na kongresie wiedeńskim i zależnego od carów Rosji. Czasy carskich rządów były bardzo burzliwe. Przyniosły rozwój sieci osadniczej i przyrost ludności oraz duże zmiany w jej obrębie. Autor omówił także strukturę własności ziemskiej przed i po uwłaszczeniu w 1864 r., władze gminy i urzędy, właściciele ziemskich i różne gałęzie ówczesnej gospodarki oraz szkolnictwo, opiekę zdrowotną i życie społeczne. Nie pominął również udziału mieszkańców w życiu politycznym i działalności niepodległościowej. Liczne mapy, wykresy i tabele oraz zdjęcia ukazują zachodzące procesy i ludzi. Szkoda jednak, że nie spróbował przeliczyć ówczesnych jednostek powierzchni na współczesne. Ułatwiłoby to zrozumienie treści i uzmysłowiło czytelnikowi wielkość arealu ziemi uprawnej (s. 243–244).

Kolejne dwa rozdziały, ósmy i dziewiąty, są autorstwa Jana Książka. W pierwszym z nich przedstawił losy obszaru współczesnej gminy w czasie pierwszej wojny światowej (ss. 309–324). Lata *Wielkiej Wojny* przyniosły pobór rekruta, ogromne zniszczenia materialne, rekwizycje, przemarsze wojsk, zmiany w administracji i działalności miejscowej ludności. Pojawił się wtedy osjakowski pieniądz zastępczy, reaktywowano różne instytucje kulturalne, rozwinięto czytelnictwo prasy polskojęzycznej i wzrosła

świadomość narodowa mieszkańców. Autor ciekawie przedstawił także działalność społeczno-patriotyczną ochotniczych straży ogniowych. W rozdziale dziewiątym omówił dzieje tych terenów w okresie Drugiej Rzeczypospolitej (ss. 325–410). Ten obszerny rozdział ujmuje nie tylko obszar gminy, jej ludność i stosunki wyznaniowe, ale także zaangażowanie mieszkańców w obronę niepodległości odrodzonej Ojczyzny w wojnie z bolszewicką Rosją, samorząd i status prawny gminy, życie gospodarcze, polityczne i oświatę. Przedstawiono również ówczesną sytuację tuż przed wybuchem drugiej wojny światowej. Różne wykazy i fotografie ułatwiają czytelnikowi zorientowanie się w bogactwie informacji i ewentualne odnalezienie swoich przodków.

Dramatyczne losy Osjakowa i okolicznych miejscowości w okresie drugiej wojny światowej opracował Tadeusz Olejnik (ss. 411–446). Ukazał on nie tylko materialne zniszczenia, spowodowane przez działania wojenne i politykę niemieckich okupantów, ale także bestialstwo okupantów wobec ludności. Zmiany nazw miejscowości, wysiedlenia, terror i eksterminacja Żydów i Polaków w obozach koncentracyjnych i zbiorowych egzekucjach były swoistą *codziennością* w tym czasie. Piszący zestawiał również listę miejscowych volksdeutschów i ich powojenne losy. Interesująco omówił samo zakończenie działań na tym terenie i bilans wojny.

Przeszłość gminy w latach 1945–1989 przedstawił Ksawery Jasiak (ss. 447–548). W tym rozdziale można prześledzić losy mieszkańców w czasie wyzwania tych terenów przez Armię Czerwoną w styczniu 1945 r., działalność władz gminnych, życie gospodarcze i społeczno-kulturalne, losy partyzantki antykomunistycznej do 1949 r., historię Milicji Obywatelskiej, jednostek ochotniczych straży pożarnych w poszczególnych miejscowościach, rozwój oświaty i różnych organizacji. Zamieszczone *Zakończenie* jest syntetycznym ujęciem dziejów gminy w latach 1945–1989 z wyakcentowaniem najistotniejszych ich elementów.

Bolesław Czerniak jest autorem kolejnego, jedenastego już rozdziału *Monografii*. Omówił w nim najnowszy okres w dziejach Osjakowa – lata 1990–2010 (ss. 549–620). Po ukazaniu prawnych podstaw działalności i kompetencji samorządów terytorialnych przeszedł do prezentacji ich działalności gminy Osjaków w poszczególnych kadencjach i ich działań. Ukazał także wkład jednostek ochotniczych straży pożarnych w życie gminy. Nie pominął również szkolnictwa z krótkim opisem poszczególnych placówek oświatowo-wychowawczych, życia kulturalnego i pomocy społecznej. Obszerne wyliczenia składu rad gminy, jednostek OSP, nauczycieli i innych osób mających znaczący wkład w życie mieszkańców gminy są uwiecznieniem ich nazwisk i zasług dla przyszłych pokoleń.

Rozdział trzynasty autorstwa Waldemara Golca jest słownikiem historyczno-geograficznym (ss. 621–644). Obejmuje on nazwy występujące na terenie gminy Osjaków z podaniem daty ich pojawienia się i etymologii. Jest on wyrazem lokalnego patriotyzmu zobowiązującego do pielęgnacji miejscowego nazewnictwa. Zamieszczone mapy pomagają je zlokalizować.

Kulturę duchową i materialną mieszkańców gminy osjakowskiej omówił etnograf Tomasz Spychała (ss. 645–690). Ukazał twórców ludowych i zespoły ludowe. Zaprezentował także budownictwo, strój ludowy, różne zwyczaje i obrzędy doroczne i rodzinne. Nie pominął również problematyki przydrożnych krzyży i kapliczek, ich dziejów i znaczenia w życiu mieszkańców oraz demonologii, czyli wiary w duchy, topielców, strzygi i czarownice.

Ciekawym zagadnieniem jest lokalna gwara mieszkańców gminy Osjaków. Opracował ją Jarosław Petrowicz (ss. 691–703). Autor wyjaśnił najpierw pojęcia dialektu i gwary a potem omówił wybrane zjawiska gwarowe począwszy od słownictwa, poprzez morfologię, fonetykę aż do akcentu. Jest to chyba najtrudniejszy fragment monografii dla przeciętnego czytelnika, nie posiadającego zaplecza językoznawczego.

Autorstwa Jarosława Petrowicza jest także kolejny rozdział traktujący o literaturze wzmiankującej Osjaków i okolice (ss. 705–722). Wśród twórców związanych z tymi terenami byli m.in. Janusz i Tadeusz Różewiczowie oraz Walenty Jarecki. Ich twórczość i związki z Osjakowem i okolicznymi miejscowościami autor potrafił ciekawie przedstawić obrazując treść fragmentami ich wspomnień i utworów.

Ostatni rozdział *Monografii Gminy Osjaków* wyszedł spod pióra Elżbiety Bąbki-Horbacz. Autorka zajmująca się zawodowo zabytkami omówiła znajdujące się na tym obszarze pomniki przeszłości (ss. 723–736). Scharakteryzowała historyczne jednostki osadnicze i ich monumenty. Przybliżyła czytelnikowi układ urbanistyczny samego Osjakowa i miejsce w nim kościoła parafialnego. Świątynie osjakowskie, dawna i aktualna, synagoga z licznymi elementami wyposażenia, były i są najbardziej charakterystycznymi świadkami materialnej przeszłości. O innych monumentach przechowały się tylko wzmianki archiwalne i nieliczne pozostałości. Tekst wzbogacają liczne ilustracje.

Przy opracowywaniu redakcyjnym tak obszernej publikacji niełatwo ustrzec się różnych niedociągnięć. W przypadku *Monografii Gminy Osjaków* jest podobnie. Trafiają się w tekście różne wielkości czcionki (np. s. 447, przypis 3), literówki itp. Można by także zamieścić część kolorowych ilustracji zawartych w swoistym *Aneksie* na końcu monografii w poszczególnych rozdziałach, m.in. mapy gminy, mapy z typami gleb. Szkoda także, że fotografie zamieszczone w poszczególnych rozdziałach są czarno-białe. Z pewnością kolorowe ilustracje ożywiłyby ich treść. Jednak i tak znaczne koszty publikacji byłyby przez to jeszcze większe.

Wspomniane niedociągnięcia nie umniejszają jednak znaczenia wydanego dzieła. Mieszkańcy gminy Osjaków mogą szczycić się monografią swoich dziejów od czasów prehistorycznych do współczesności. Wypada życzyć, by przetartym szlakiem poszły kolejne gminy tej, jakże bogatej w wydarzenia historyczne, ziemi wieluńskiej. Bez znajomości swojej historii jesteśmy bowiem jak drzewo bez korzeni. Ku przyszłości można iść z podniesionym czołem i odwagą tylko znając swoją przeszłość. Przykład minionych pokoleń, podnoszących się często z kolan, niech będzie dla współczesnych zachętą, by budować lepszą i jeszcze piękniejszą przyszłość.